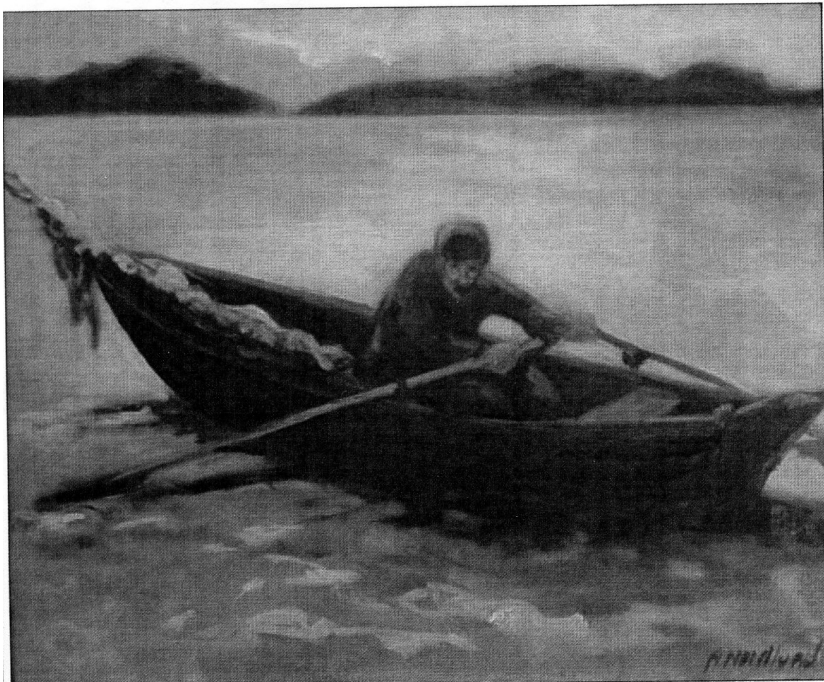

Skärgårdsliv i nöd och lust

En konstnärlig berättelse i bild och text om en Dalaröfamiljs livsöden under mitten av 1800-talet. Målningar: Annica Swedenborg. Historisk text: Lennart Jarnhammar

Segelökan med sitt enkla prisegel var en förutsättning för skärböndernas liv på öarna.

ÖNS TIDIGA HISTORIA. Från öns högsta punkt är utsikten hisnande. Så långt ögat når breder skärgårdslandskapet ut sig. Mot söder ner över hela Mysingen och mot Landsort. Österut mot utskärgården, Kymendö och Ornölandet. Mot norr öppnar sig Jungfrufjärden vidare upp mot Värmdö, Nämdö och Sandhamn. Tidigt kallade skärfolket ön Jässön eller Skrofön, idag är den mer känd som Edesö.

Redan under i slutet 1500-talet insåg man att öns läge och höglänta natur var en idealisk plats för att kunna hålla ett öga på sjötrafiken till och från huvudstaden. I första hand var det kronans skepp som skulle lotsas. Det var därför naturligt att den första lotsfamiljen också valde att slå sig ner inne vid den skyddande viken på öns sydsida. I början av 1600-talet beskrevs ön som en "liten holme i Siön med stora Bergh, hvarest man icke en hand full säd ut-såa kan". Något som innebar att det fanns små eller obefintliga möjligheter att odla något på ön.

Den förste lotsen, eller "Crones Styrman" som yrket under 1600-talet först kallades, som uppförde den första lotsstugan i Söderviken var styrmannen

Peder Nilsson. För lång och trogen tjänst lät senare kung Karl IX 1610 skänka Edesö till Peder "att bruka i hans och hans hustrus livstid".

Peder och hans hustru levde kvar åtminstone fram till i slutet av 1620-talet, då man hade lyckats med att skaffa sig ett imponerande djurbestand på den lilla lotsgården. 1627 skatteredovisade styrman Peder Nilsson sin gård med en häst, åtta kor, en stut (oxe), åtta får, tjugo getter och åtta svin. En imponerande djurbesättning med tanke på öns mycket begränsade beten. Utöver kreatursskötseln livnärde sig familjen också av Peders lotstjänst under seglationsperioden.

Lotshemmanet på Edesö bestod ännu en tid efter att den stora sjötullen 1636 förlades till Dalarö, som snabbt utvecklades till ostkustens viktigaste tullplats och in- och utskippningshamn. Efter Peder Nilsson död var det hans svärson, styrmannen Peder Olofsson, som i mars 1652 tog över lotstjänsten och lotshemmanet på Edesö. Detta konfirmerades skriftligen av drottning Christina den 26 mars samma år.

Det är därefter osäkert hur länge det lilla lotshemmanet på Edesö bestod. Sannolikt åtminstone fram till 1719 då ryssarna brände alla stugor på Dalarö och i den angränsande skärgården. Lotsgården låg skövlad och ännu i ruiner så sent som 1729. Efter ryssarnas ödeläggelse föredrog lotsarna att ha sina stugor på fastlandet även om man så småningom också

Under vinjetten "Dalarö förr och nu" återger vi nu och i nästa nummer en konstnärlig berättelse i bild och text om en Dalaröfamiljs livsöden under mitten av 1800-talet. Konstnärinnan Annica Swedenborg (f.d. Nordlund) har gjort målningarna och Lennart Jarnhammar den historiska texten. Tavlorna som vi visar i ett urval, tyvärr i svartvitt, ska vi försöka ställa ut i Tullhuset senare i år.

valde den lilla Jutholmen strax utanför Dalarö brygga.

FISKARTORPET MITT I FJÄRDEN.

I början av 1800-talet var Edesö, åter bebyggd men nu som ett mindre skärgårdstorp under godset Sandemar. Främst var det fisket som lockade de torpare som bosatte sig på ön. Några kor, lite får och getter och en gris fanns nog också i fåhuset. Närheten till Dalarö innebar nog en liten form av trygghet, men inte så mycket mer. Läget mellan Smådalarölandet och den vida Jungfrufjärden var tillräckligt utsatt för väder och vind för att det under den mörka tiden av året skulle kännas ensligt och utsatt.

I början av 1834 hade fiskartorparen Söderman avlidit och efterlämnat änka och barn ensamma på Edesö. De såg ingen annan råd än att ge sig av och fick då husrum hos släktingar på gården Tegelbruket vid Stångsundet vid insidan av Smådalarölandet. Det lilla torpet på Edesö övergavs för en tid tills dess att patron Braunerhielm på Sandemar kunde hitta en lämplig efterträdare.

Det skulle dröja en tid innan detta blev löst, men till sist tycks skogvaktaren Israel Segerström på Sandemar ha låtit sig övertalats att ta över torparrendet. Segerberg hade en viktig funktion på Sandemar och det var nog av en speciell anledning som han gav sig av ut på en enslig och karg skärgårdsö med sin familj. Kanske ville han rå sig själv. Han var detta år 29 år gammal och var säkert i sina bästa år för ett sådant våghalsigt beslut. Israel var dessutom ingen skärkarl i sin rätta mening utan var född och uppväxt nere i Sörmland i Floda socken strax utanför Flen. I slutet av 1820-talet hade han fått tjänst på Sandemar som skogvaktare och där han enligt noteringarna i kyrkboken beskrevs av pastorn i Österhaninge som "*ärlig, gift och läste nöjaktigt*". På Sandemar tycks han ha träffat sin blivande hustru Anna Maria Beckman, som var fyra år äldre än Israel och uppvuxen i socknen.

På försommaren 1831 hade Anna Maria fött deras första barn; sonen Lars Johan. Som faddrar vid dopet stod fiskaren Johan Erik Palmgren och hans hustru Catharina, samt deras son Johan Palmgren som arbetade som dräng på torpet Stenkulla. Med vid dopet fanns också jungfrun Fredrika Hallberg på Sandemar.

1836 flyttade familjen och pojkarna från Sandemar ut till torpet på Edesön. Annas mor följde med som hjälp.

Ganska precis två år senare föddes ytterligare en pojke; sonen Gustaf Adolf den 18 juni 1833. Anna Maria hade då hunnit bli 30 år gammal, som för den tiden var en ovanligt hög ålder för en mor. Som faddrar till detta barn utsågs bonden Anders Andersson på Vinock (Vinåker) och hans hustru Brita. Med fanns också ladugårdsarrendatorn Löfström vid Sandemar och hans dotter Gustafva på torpet Waxnäs.

Pojkarna hade vid flytten ut till torpet på Edesö hunnit bli 5 respektive 3 år gamla. Det var ännu nödvändigt att få hjälp med att passa barnen varför man övertalade Anna Marias *Fortsättn. nästa sida*

35 år gammal avlider Anna Maria, stor sorg och svåra problem för Israel.

mor, den 48-åriga änkan Hedvig Beckman, att följa med till Edesö. På hösten 1836 var familjen installerad i det lilla torpet och redo att möta den första höststormen. Visserligen låg torpet hyfsat väl skyddat för höst- och vinterstormarna från nordväst, men då väder och vind låg på som värst var det nog väl så svårt att hålla värme i stugan. Förutom torpet hade man också tillgång till en mindre ladugård för de djur man hade med sig. I viken fanns också en rejäl brygga med sjöbod.

DEN FÖRSTA FAMILJETRAGEDIN. Ett år gick på ön och allt tycktes ha ordnat sig till det bästa. Men en oktoberdag 1837 träffades familjen som av blixten, då Anna Maria hastigt avled enbart 35 år gammal. Israel lämnades ensam med sina bägge småpojkar och i ett slag hade han förlorat, inte bara sin hustru och barnens mor utan även en livsviktig arbetskamrat. Livet på ön byggde till sto-

ra delar av kvinnas arbete med djur och viktiga hushållsgöromål. Hon var också nödvändig som arbetskraft i fisket. Det var omöjligt att klara skötar och nät ensam på fjärden. Arbetet byggde på ett nära samarbete mellan man och hustru.

Därför stod nu Israel inte enbart inför en stor sorg utan också inför ett stort problem hur arbetet på ön skulle kunna klaras.

Hur Israel trots allt kunde klara sig under de följande åren får vi följa i nästa nummer av Shimmyn!

